

Politizácia a postavenie žien v časopisoch *Katolícka Jednota a Proletárka*¹

Marek Machýl

Mgr. Marek Machýl
University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava
Faculty of Arts
Department of Historical Sciences and Central European Studies
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
Slovakia
e-mail: machyl1@ucm.sk
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3744-9456>

Populačné štúdie Slovenska 15:2:69-79

Politicization and women's status in magazines Katolícka Jednota and Proletárka

This paper focuses on different perspectives on the position of women in society in interwar Czechoslovakia, women's emancipation and activism in the political sphere. The starting point in this case is the perspective of the magazines Proletárka and Katolícka Jednota. Main goal is to examine the differences, and perhaps find some similarities between these two movements, that had a significant impact on women's politicization in the 1920s.

Keywords: Communists, Proletárka, Katolícka Jednota, religion, Slovakia, socialism

Úvod

Ústava 1. Československej republiky z dňa 29. 2. 1920 zaručovala rovnosť občanov. Piata hlava ústavy sa týkala práv, slobôd a povinností občana, a obzvlášť dôležitý pre práva žien bol paragraf 106, ktorý zaručoval rovnosť občanov bez ohľadu na pohlavie, pôvod a povolanie.² Celkovo bolo v parlamente 1. Československej republiky zvolených 47 žien, z toho len tri zo Slovenska. Slovenské političky boli zvolené za sociálnodemokratickú stranu a komunistickú.³ Prijatie volebného práva pre ženy však automaticky neznamenalo jeho prijatie spoločnosťou. Zvlášť aktívne volebné právo, teda právo byť zvolená do parlamentu, v niektorých kruhoch bolo len ťažko akceptované. Československo zabezpečilo ženám lepšie sociálne, ekonomické, vzdelanostné aj kultúrne podmienky, a najmä nové možnosti zamestnania. Postupne sa zvyšoval počet jednodetných rodín

¹ Príspevok je výsledkom riešenia projektu APVV-20-0199 „Transformácia populačného vývoja na Slovensku v regionálnom pohľade od konca 19. do polovice 20. storočia“.

² „§ 106 Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.“ In. *Hlava druhá. Moc zákonodárná. Složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou sněmoven.* § 106. In. *Ústavní listina Československé republiky.* Dostupné online: <https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html> [cit. 17. 10. 2022].

³ MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohľadu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939.* České Budějovice: Veduta, 2007, s. 154-156.

a žena sa tak dostávala viac do verejnej sféry spoločnosti.⁴ „Jednodetnosť“ je výraz v etnológii a demografii, ktorý predstavuje stratégiu jedného dieťaťa, ktorá nie je náhodným rozhodnutím rodičov, ale prax kontrolovanej pôrodnosti, ktorá bola súčasťou hodnôt v určitej komunite.⁵ V 20. rokoch bola zvýšená natalita, ktorá začala klesať až v polovici 30. rokov. Cieľom 1. ČSR bolo riešiť aj vysokú dojčenskú úmrtnosť. Vysokú úmrtnosť dojčiat zaznamenali najmä v roľníckych rodinách, ktorá súvisela so zlými hygienickými podmienkami.⁶

Napriek tomu, že Ústava z roku 1920 zaručovala ženám súbor práv, medzivojnové obdobie je okrem rodovej nerovnosti charakteristické množstvom iných problémov, ktorými sa vtedajšia spoločnosť musela zaoberať. Účasť ženy v politike znamenalo vzdať sa svojho poslania. Snaha žien o aktivizovanie sa v politickej rovine vzrástla vďaka zavedeniu všeobecného volebného práva a najmä masovou politizáciou rôznych sociálnych skupín spoločnosti. Jednou z najaktívnejších strán v tomto prípade bola Komunistická strana, ktorej jadro voličskej základne tvorilo takmer výlučne robotnícke a roľnícke obyvateľstvo.⁷ Slovensko bolo začiatkom 20. rokov prevažne agrárnou krajinou, a preto väčšinu obyvateľstva tvorili roľníci.⁸ Najviac otvorené ženským kandidátkam boli sociálnodemokratická strana a komunistická strana. Naopak, najmenej žien kandidovala (Hlinkova) Slovenská ľudová strana.

Po prvej svetovej vojne sa v tlači začal častejšie objavovať termín „nová žena“, ktorý poukazoval predovšetkým na progresívne kroky smerujúce k čoraz väčšej emancipácii žien.⁹ V prvom rade išlo o zvýšený záujem žien participovať sa na verejnom živote a spravovaní spoločenských záležitostí. Túto snahu, primárne v prístupe ku konkrétnej charakteristike jednotlivých činností, vnímali (novovzniknuté či zaužívané) politické i spoločenské hnutia rôznym spôsobom. Následky, ktoré priniesla prvá svetová vojna na sociálne pomery v Európe začali byť v spoločnosti oveľa viac reflektované, a z pohľadu viacerých dobových autorov bolo nutné dokonca pristupovať k radikálnym riešeniam, ktoré by mohli

⁴ TIŠLIAR, Pavol. On employment of women in Slovakia in the inter-war period. In: TIŠLIAR, Pavol – ČEPLŮ, Slavomír (eds.). *Studies in the Population of Slovakia II*. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce Zarząd Główny, 2014, s. 67-68.

⁵ BOTIKOVÁ, Marta. „Jedno dieťa a dosť!“ Zúžená reprodukcia a jej protirečivosť v historicko-etnologickej perspektíve. In: NEŠŤÁKOVÁ, Denisa (ed.). *Moc sexu. Sex a sexualita v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava: Paradigma, 2021, s. 99.

⁶ FALISOVÁ, Anna. Medzivojnové Slovensko z pohľadu zdravotného a sociálneho. In: ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). *Slovensko v Československu. 1918 – 1939*. Bratislava: VEDA, 2004, s. 370-371.

⁷ ŠKORVANKOVÁ, Eva. Otázka regulácie pôrodnosti na stránkach ženskej komunistickej tlače na Slovensku. In: *Populačné štúdie Slovenska 10*. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2017, s. 18 – 19.

⁸ TIŠLIAR, Pavol. On employment of women in Slovakia..., s. 71-73.

⁹ FREEDMAN, B. Estelle. The New Woman: Changing Views of Women in the 1920s. In: *The Journal of American History*, roč. 61, č. 2, 1974, s. 372 – 374.

vyriešiť viacero spoločenských problémov. Základné prístupy rôznych politických, sociálnych či nábožensko-kultúrnych subjektov by sa dali zhrnúť do troch bodov. Ako prvý problém sa vnímal nedostatočný záujem žien o angažovanie sa v sociálnej sfére, či už ako pracovníčok, alebo dobrovoľníčok v tomto odvetví, čo súviselo napríklad so starostlivosťou o siroty. Druhým bodom bola snaha o akúsi formu pretvorenia spoločnosti po morálnej stránke. Tým, že sa po vojne narušili základné patriarchálne princípy v spoločnosti, mnohé (najmä náboženské organizácie) vyzývali ženy skôr k opätovnému úsiliu o zachovanie mravnej čistoty spoločnosti ako celku.¹⁰ Ako tretí bod je dôležité sledovať vývoj politizácie žien, prízvukovanie o potrebách aktivizovať sa vo verejnej sfére (napr. v rámci spolkovej činnosti), či motivácie zastávať vyššie pozície a funkcie.

Reflexia „ženskej otázky“ v tlači

Možnosti, ako sa vyrovnat' s novým postavením, poskytovali aj viaceré ženské časopisy. Noviny a časopisy slúžili na šírenie myšlienok, ovplyvňovanie verejnej mienky a prilákanie nových spojencov. Na Slovensku ako prvý ženský časopis vznikol časopis spolku Živena. Hoci bol časopis *Živena* oficiálne apolitický, do istej miery sa snažil motivovať ženy aj k politickej činnosti.¹¹ Po prvej svetovej vojne vznikli viaceré ženské časopisy. Ženské časopisy, vydávané ženskými organizáciami a určené pre ženy, hoci sa snažili o lepšie postavenie ženy v spoločnosti, sa nezhodovali v cieľoch a stratégiách, a v niektorých prípadoch ich viac rozdeľovali ako spájali.¹² Boj medzi sebou viedla aj Katolícka jednota žien so svojim časopisom Katolícka Jednota a komunistky s časopisom Proletárka. Kým katolícke ženy tvrdili, že kresťan nemôže voliť komunistickú stranu¹³, Proletárka, hoci často katolícku cirkev kritizovala, nevylučovala spájanie náboženstva s komunistickými ideálmi.¹⁴

Mimo politiky časopis *Proletárka* obsahoval množstvo rubriek, ktoré sa zameriavali na rôzne sociálne či kultúrne témy. Knižné odporúčania, spravodajstvo, či rubrika o praktických radách pre každodenné činnosti spojené s riadením domácnosti. Napriek emancipácii žien, najmä v politickej či sociálnej sfére, sa v spoločnosti aj naďalej povinnosť starostlivosti o domácnosť prisudzovala ženám. Rubriky, ktoré pojednávali o domácich prácach, poskytovali kvalitné a spoľahlivé informácie pre

¹⁰ RIGOVÁ, Viktória. Nemravná mládež? Inštitucionálna starostlivosť o problémovú mládež na Slovensku v ére prvej Československej republiky. In: NEŠŤÁKOVÁ, Denisa (ed.). *Moc sexu. Sex a sexualita v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava: Paradigma, 2021, s. 137-139.

¹¹ HAJDUČEKOVÁ, Ivica. Časopis *Živena* po vzniku Československej republiky. In: KODAJOVÁ, Daniela a kol. *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Bratislava: Slovart, 2019, s. 196-201.

¹² DICENZO Maria – DELAP Lucy – RYAN Leila. *Feminist Media History*. London: Palgrave Macmillan, 2011, s. 3

¹³ Napríklad v článku *Boľševici a kresťanstvo*, kde tvrdia, že boľševici chcú zničiť kresťanstvo. In: *Boľševici a kresťanstvo*. In: *Katolícka Jednota*, 1926, roč. 7, č. 6, s. 19.

¹⁴ Pred Vianocami. In: *Proletárka*, 1925, roč. 4, č. 24, s. 3.

ženy z nižšej i strednej triedy, či motivovali svoje čitateľky k seberealizácii, boli v medzivojnovom období rozšíreným fenoménom.¹⁵

Katolícka jednota žien bola najväčším katolíckym spolkom žien na Slovensku. Úspech tohto spolku spočíval hlavne v tom, že na Slovensku prevládalo rímskokatolícke vierovyznanie, a to konkrétne 70% obyvateľov.¹⁶ Cieľom Katolíckej Jednoty bolo bojovať proti „úpadku ducha kresťanského“, resp. proti „kríze morálky“, o ktorej sa veľa písalo po skončení prvej svetovej vojny. Katolícke ženy vychádzali z presvedčenia, že kresťanstvo zabezpečuje rovnosť a práva žien. Ich úlohou bolo udržať „katolíckeho ducha v rodinách“, ktorý mal vplývať na súkromný i verejný život, a tak ochrániť tradičné postavenie ženy v spoločnosti. Ženy sa mali angažovať predovšetkým v sociálnej sfére a rovnako byť aktívnymi členkami v rámci svojej lokálnej farnosti i katolíckych spolkov.¹⁷

Časopis *Katolícka Jednota* sa snažil v prvom rade informovať ženy o aktuálnych témach a prinášal čitateľkám svoj pohľad, resp. pohľad katolíckej cirkvi. Najviac boli rozoberané témy, ktoré sa týkali postavenia ženy, detí, rodiny, školstva, interrupcií alebo postavenia katolíckej cirkvi v štáte. Išlo teda o témy, ktoré sa žien priamo týkali a boli rodovo podmienené. Taktiež sa snažili varovať katolícke ženy pred politickými stranami, ktorých program a záujmy mali byť v rozpore s učením katolíckej cirkvi. Jeden z ich najväčších politických oponentov bola komunistická strana. V treťom čísle časopisu bolo potrebné ozrejmiť svojim čitateľkám základnú definíciu socializmu, a to predovšetkým z pohľadu katolíckej cirkvi a jej predstaviteľov. „*Treba nám vedieť, aké stanovisko máme zaujať v otázke socializmu. Je to páľivá otázka našich búrlivých časov. Kolom nej sa nachádza toľko bludov a zmätkov medzi ľuďmi. Avšak ozvali sa už biskupi rôznych krajínach a na ich hlas, zrazu rozptýlila sa temnota a zmätky. (...) Katolíkov je zakázané a úplne nedovolené členom byť anarchistickej alebo sociálnodemokratickej spoločnosti. Katolík, ktorý obyčajne čítava anarchisticke, alebo socialisticke spisy, alebo kto sa takých shromaždení zúčastní, tým prichádza do najbližšej príležitosti ztratit' svoje dušné spasenie, a preto kým túto príležitosť nezanechá, nemôže dostať rozštiepenia hriechov a sviatosť nemôže hodne prijať. Platí tu: alebo katolík, alebo socialist, lebo katolíkom a spolu socialdemokratom byť je nemožno.*“ Ich predstava o jedinej správnej forme sociálnej politiky vychádzala najmä z apoštolskej encykliky pápeža Leva XIII. *Rerum Novarum*. Neuznávali triedny boj, boj proti súkromnému majetku a nesúhlasili s ponechaním náboženstva na len ako súkromnú vec, nie verejnú.¹⁸ Komunistické ideály prichádzajúce z Ruska (od roku 1922 ZSSR) boli tak v priamom rozpore s mravoučnými zásadami katolíckej

¹⁵ HACKNEY, Fiona. Home and Work. In: *Making Modern Women. Women's Magazines in Interwar Britain* [online]. [cit. 2022-11-12]. Dostupné na: <<https://www.lse.ac.uk/library/whats-on/exhibitions/making-modern-women/home-and-work>>

¹⁶ TIŠLIAR, Pavol. *Mimoriadne sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919. Príspevok k populačným dejinám Slovenska*. Bratislava: STATIS, 2007, s. 61.

¹⁷ Žena a žena. In: *Katolícka Jednota*, 1923, roč. 4, č. 1, s. 1-3.

¹⁸ Cirkev a socializmus. In: *Katolícka Jednota*, 1920, roč. 1, č. 3, s. 37-40.

cirkvi. Boľševici presadzovali povolenie interrupcií, výchovu detí spoločnosťou v štátnych zariadeniach, zrušenie náboženstva na školách, civilné manželstvo a rozvody, teda všetko, čo bolo opakom cieľov Katolíckej Cirkvi, katolíckych strán aj Katolíckej jednoty žien a ich časopisu.¹⁹

Motívy *Proletárky* tak boli odlišné. Marxistická teória spájala zrovnoprávnenie žien a teda „oslobodenie“ s oslobodením proletariátu. Socialistické strany zakladali ženské organizácie, ktoré sa mali snažiť o zrovnoprávnenie, kým všetci nebudú žiť v spoločnosti v triednej rovnosti.²⁰ V rámci Komunistickej strany bolo potrebné ženy motivovať k zvýšenému záujmu sa politicky aktivizovať v rámci strany, čo umožňovalo ženám začleniť sa do kolektívu, a taktiež vzdelávať sa v otázkach boľševizmu, čím boli členom komunistického hnutia sofistikovane podsúvané myšlienky, ktoré pracovali s konceptom ideálnej spoločnosti. Tento koncept, založený na ekonomických a sociálnych istotách, ponúkal ženám vidinu zlepšenia kvality života. V argumentácii využívali príklady z každodenného života, kvôli ktorým sa postavenie žien v rámci spoločnosti nezlepšilo, ani po ustanovení všeobecného volebného práva. V jednom z prvých článkov časopisu *Proletárka* s názvom „*Triedny boj a triedne vedomie*“ sa autorka Z. Holanová, okrem základnej charakteristiky triedneho boja podľa Karla Marxa, snažila presvedčiť svojich čitateľov o potrebách ženskej emancipácie. „*A prečo hlavne na ženy apeluje sa aby pomohly? Preto, lebo ženy sú v štáte, kde spoločnosť na takýto spôsob je roztriedená, najväčším otrokom. Žena podľa svojho pohlavia trpí, trpí ako žena a trpí ako člen ľudskej spoločnosti. Ako matka trpí preto, že mnohokrát jej život je obrozňovaný, prinútená je rodiť a stíhaná je trestným zákonom, jestli by si opovážila pomôcť. Trpí ako žena, lebo dnešná spoločnosť ju podceňuje a pohŕda s ňou, ďalej, pričom ale tú mzdu, ktorú muž dostával ona nedostala preto, že ju menovali ženou. (...) Vzdor tomu, že hlasovacie právo bolo ženám dané, predsa len veľmi zriedka žena sa dostane tam, kde sa o jej osude rozhoduje. A kde tu hľadať hlavné príčiny? Príčinou sme si samé my ženy, lebo sme ľabostajné, nestaráme sa iba o to, čo je dnes, nemáme žiadne ideále a túžby za lepším, čo dnes je, my sa uznávame len za nástroje po boku našich mužov. (...) A preto ženy, somknite sa v rady triedne uvedomelého robotníctva, aby bolo ukončené bezprávie, aby sme sa mohli stať členmi tej spoločnosti, kde nebude trieda triedou vykorisťovaná, to je spoločnosť komunistická, v ktorej vládne vôľa ľudu.*“²¹

Podobným spôsobom sa tiež snažili zdiskreditovať aj koaličnú vládu, a to napríklad kritizovaním výrokov vtedajšieho ministra financií Alojza Rašína, funkcionára strany Československej národnej demokracie: „*Buržuj Rašín, minister financií, odpovedal poslancom priamno: „Nesnížim a nedám. Hospodárska kríža je na celom svete a bude trvať ešte dvadsať rokov – a za tú dobu musia ísť pomery na pravo!*“ Inými slovami: *Vláde do nezamestnanosti nič, ani sa s ňou nebudeme zaoberať, lebo hospodárska kríža pracuje*

¹⁹ Úbohá ruská žena. In: *Katolícka Jednota*, 1934, roč. 15, č. 10, s. 3-5.

²⁰ MUSILOVÁ, ref. 2, s. 20.

²¹ *Triedny boj a triedne vedomie*. In: *Proletárka*, 1922, roč. 1, č. 1, s. 3.

pre nás kapitalistov a za 20 rokov budeme my páni. (...) Zmení sa situácia k lepšiemu a či má proletariát na očakávanie to najhoršie? Má pravdu vládnucci boháč Rašín, že za 20 rokov premôže robotníkov a že nastane potom diktatúra buržoazie? (...) Proletárky, vidíte jasne, že zamestnávateľia a štátotvorné strany nemajú ani chuti, ani možnosti zlepšiť pomery, ale že čakajú, až vy zrieknete sa všetkého boja a budete tupo a bezmyšlienkovite umierať v biede za záujmy bohatých. Naši nepriatelia budú mať radosť, keď zanecháte organizácie, keď nebudete čítať komunistickú tlač, keď sa odvrátite od triedneho boja, lebo tým okamžikom začína mať pravdu Rašín a vláda pánov sa upevní. Ale jestli vás, robotníčky, neodstrašia ani ťažké pomery, v akých žijete, a vy tým bližšie primknete sa ku svojim organizáciám, tým viac budete sa poučovať o triednom boji, tým nadšenejšie budete čítať a rozširovať svoju tlač a tým usilovnejšie budete agitovať pre komunizmus – potom bude mať pravdu nie boháč a nepriateľ chudoby, Rašín, ale vyplní sa to, čo v ravel veľký budovateľ robotníckeho štátu súdr. Mikuláš Lenin, lebo: Niet inej cesty, vedúcej k slobode, okrem cesty, ukázanej Ruskom!²² Takéto texty sa spravidla v prvých číslach uverejňovali na titulnej strane, pričom nadpis musel mať pútavý charakter a bol značne oddelený od zvyšku textu. Z tohto článku vyplýva, že bol určený najmä pracovníckam v priemyselnom odvetví, ktoré mohli kvôli hospodárskej kríze pociťovať existenčnú krízu.

Napriek tomu, že väčšina argumentov bolo postavených na socioekonomických problémoch, ktoré mali v čitateľoch vyvolať silné emócie, v článku „Škola komunistiek“ sa autor snaží motivovať ženy-robotníčky k vzdelaniu ohľadom socialistických princípov. Komunizmus v tomto článku označuje ako vedu, ktorú by sa mala každá robotníčka preferujúca socializmus naučiť chápať, a taktiež so ženami vo svojom okolí debatovať o jeho podstate. Súčasťou takýchto vedomostí bola aj príprava na komunistickú revolúciu, ktorá mala nastať po vzoru boľševickej revolúcie v Rusku aj v Československu. „Komunizmus však nie je, ako cirkev, ktorá vraví, že je briechom, chcieť vedieť viac, než čo je písané v biblii, komunizmus je krásna a zaujímavá veda, ktorú by mala každá robotníčka znať, aby vedela dôkladne, prečo je a musí byť komunistkou. V americkom meste Washingtone jestvoval niekoľko rokov debatný krúžok, kde sa schádzali robotníci z fabrík, zemerobotníci, drevorobotníci, dopravní robotníci, textilníci, murári, mechanikovia, učiteľia a úradníci – socialisti a tam sa debatovalo o tom, čo napísal zakladateľ socializmu, Karol Marx. Podali pekný výsledok svojich debatných večerov, stručnú učebnicu Marxovho učenia, ktorú nazvali „Marxistický katechizmus“. Je to 75 otázok a odpovedí, ktoré vám, súdružky, jasne a srozumiteľne vysvetlia, čo je to marxizmus, o ktorom predsa toľko čítate, toľko počujete. V tejto rubrike rozoberieme vždy jednu otázku s odpoveďou, a vy, milé súdružky, čítajte túto rubriku tak, ako keby ste sa znovu ocitli naozaj v škole. Pomaly, pozorne každú sledujte, premýšľajte o tom...“²³

Katolícke ženy mali byť podľa autorov v *Katolíckej Jednote* zodpovedné voči svojim právam a povinnostiam, vrátane povinností v politickej sfére. Hoci na

²² Čo bude? In: *Proletárka* 1922, roč. 1, č. 2, s. 9.

²³ Škola komunistiek. In: *Proletárka* 1922, roč. 1, č. 2, s. 13 – 14.

žiadnom mieste netvrdili, že ženy nemôžu kandidovať, v týchto otázkach svoje čitateľky len motivovali k zvýšenému záujmu o účasti na voľbách a podpore katolícky orientovaných strán. Takisto ich pred voľbami vyzývali, aby sa zúčastnili agitácií a presvedčali svoje okolie: „*Katolícke ženy slovenské! Nebľadte na voľby ako na nejaké žlo. Zúčastnite sa vždy volieb tak, ako muži. Katolícka žena musí nielen hlasovať íst každá na katolícku stranu, ale má za katolícku stranu í agitovať.*“²⁴

Katolícka jednota žien verila, že hoci je hlavou rodiny muž, žena má v rodine veľkú úctu a rešpekt, ktorý mala využívať. Úlohou ženy-matky bolo vychovávať, a teda aj viesť rodinu. Maky mali mať schopnosť presvedčiť celú rodinu, aby volili katolícku stranu.²⁵ Aj keď sa v časopise *Proletárka* autori snažili taktiež motivovať ženy k tomu, aby svoj vplyv v rodine využili v prospech komunistickej strany, rodové role nepovažovali za príliš podstatné. Najdôležitejším faktorom fungujúcej rodiny a spoločnosti bolo pre nich prístup jednotlivcov k socialistickým ideálom. Vďaka rastúcej elektronizácii a novým vynálezom sa tak v *Proletárke* čiastočne písalo o postupnom odstraňovaní rodových stereotypov, napríklad v rámci chodu domácnosti. Týmto spôsobom boli čitateľkám prezentované podoby komunistickej utópie, ktorá sa zameriavala najmä na socioekonomický rozmer. „*Keď sa našim slovenským robotníckam rozpráva na schôdzí žien o domových komunách, aké chce komunistická spoločnosť zariadovať, aby oslobodila ženu od domáceho otroctva, ženičky nedôverčivo sa usmievajú a každá si v sebe myslí, že rečníčka trochu preháňa. (...) Americká firma „General Electric Company“ zariadila práve 80 elektrických domov, kde všetky domáce práce sú vykonávané pomocou elektrických prístrojov. Ventilácia, teplo, svetlo, varenie je obstarané silou elektrickou. Sú tu elektrické zohrievače, variče, umývače riadu, stroje na čistenie pokrovcov, rajbanie podlahy, pranie prádla, žehlenie, sušenie hábor. (...) So všeobecným užívaním týchto strojov sa domáca práca dostane na úroveň všetkým iným prácam, nebude prácou ponižujúcou a budú ju vykonávať í mužovia. (...) Preto je pre nás poučné, vsímať si týchto vymoženosti doby a rátať s nimi do budúcnosti.*“²⁶

Pred voľbami sa v prípade oboch časopisov prirodzene zvýšila intenzita článkov, ktoré pojednávali o povinnosti voliť strany, ktoré jednotlivé hnutia preferovali. V Katolíckej Jednote bolo ženám prízvukované, že demokracia znamená vláda všetkých ľudí, a teda každý občan je zodpovedný za to, kto sa dostane do parlamentu. Svojim hlasom tak mali možnosť ovplyvniť dianie v štáte, ktorý ovplyvňuje ich život, aj život ich rodiny.²⁷ Taktiež zdôrazňovali, že politické presvedčenie človeka sa musí zhodovať s mravoukou katolíckeho náboženstva. Zodpovednosťou žien voliť katolícku stranu bola podľa autora zároveň aj ich náboženská povinnosť.²⁸

²⁴ Ako hlasujú ženy pri voľbách. In: *Katolícka Jednota*, 1929, roč. 10, č. 10, s. 9.

²⁵ Tamže, s. 8.

²⁶ Vznesený komunizmus. In: *Proletárka*, 1923, roč. 2, č. 4, s. 25 – 26.

²⁷ *Katolícke ženy – do boja!* In: *Katolícka Jednota*, 1935, roč. 16, č. 4, s. 5.

²⁸ Katolícke matky – bojovnice kráľovstva Kristovho. In: *Katolícka jednota*, 1935, roč. 16, č. 6, s. 6.

Hoci sa autori článkov v časopise *Proletárka* silne vymedzovali voči dobovým praktikám predovšetkým katolíckej cirkvi a väčšine jej princípom, náboženský rozmer, vzhľadom na vysoký podiel katolíkov na území dnešného Slovenska, do istej miery pripúšťali. Príkladom môže byť krátky text pojednávajúci o údajnom znevýhodňovaní komunistických ideí zo strany koalíčných strán, predovšetkým Sociálnej demokracie. Tento stav bol v texte pripodobnený situácii, v ktorej sa nachádzali v prvých storočiach len formujúce sa kresťanské spoločenstvá a nové myšlienky, ktoré vládnuca zložka považovala za nebezpečné pre fungovanie štátu. Toto znevýhodnenie komunistickej strany a jej pôsobenia v krajine autor článku prirovnával hlavne tomu, akým spôsobom boli komunisti negatívne vnímaní v tlači. Autor sa tak snažil pri argumentácii využívať príklady, s ktorými by sa hlavne ženy zo strednej a nižšej triedy vedeli stotožniť.

Okrem tohto rozmeru bolo pre predstaviteľov komunistického hnutia dôležité poukazovať na markantné rozdiely medzi základnými princípmi kresťanského náboženstva, ktoré vyplývali z vierouky a cirkevnu dogmatikou. „*Matka, ktorá chce vychovávať svoje dieťa ku komunizmu, musí využiť každej príležitosti, aby priblížila dieťa svojmu vlastnému presvedčeniu. A vianočná doba jej dáva dobrú príležitosť. Je najhlbším odkazom Ježišovho učenia, že sa nemáme spoliehať a tešiť na život po smrti, čo naopak cirkev meštiackych štátov stavá do popredia, aby držala na uzde boj proletariátu za slobodu na tomto svete. Nie – Ježiš Nazaretský svojím učením a životom bol revolucionár, ktorý za svoju vieru podstúpil boj proti mocným tohto sveta, proti učencom a farizejom a ktorý za svoje presvedčenie podstúpil mučednícku smrť. Toba použije komunistická matka. Rozprávka o narodení úbohého dieťaťa v chlieve, je taká jemná a krásna, že ju môžeme každému dieťaťu rozprávať. Z tejto rozprávky sa dá vybrať prirodzené ľudské jadro. Vyprávajte deťom o odvážnom a brdinskom živote Ježiša Krista, ktorý svojou neústupnosťou a smelosťou je obrazom každého komunistu.*“²⁹

Hoci bol transcendentálny rozmer náboženstva pre autora prežitkom, idea kresťanstva a osoby Ježiša Krista ako revolučného hnutia, ktoré sa snažilo narušiť zaužívané konštrukty a hierarchický systém v spoločnosti, bola dôležitá predovšetkým pri interpretácii marxistických myšlienok a boľševickej revolúcie. Týmto spôsobom bolo pre komunistov kľúčové zamedziť inštitucionalizovanie náboženstva a súkromné prejavy religiozity tak nemali byť súčasťou programu politických strán. Katolícka cirkev ako celok bola v časopise *Proletárka* vnímaná ako zastaralá inštitúcia, ktorá sa snaží manipulovať ľuďmi v záujme nejakej formy zisku. Takýto prístup býval zahrnutý v rôznych článkoch, či už išlo o politické alebo kultúrne témy. Jedným z mnohých príkladov môže byť krátke odporúčanie na publikáciu *Kňaz, žena, svedč*.

V časopise *Proletárka*, ktorý bol primárne určený ženám, sa autori článkov viackrát vyjadrovali negatívne nielen o koalíčných stranách, ale najmä o HSES. Okrem náboženského rozmeru čelili ľudáci kritike zo strany komunistov aj v otázkach

²⁹ Pred Vianocami. In: *Proletárka*, 1925, roč. 4, č. 24, s. 3.

autonómie Slovenska. Snaha presadiť vyššie percentuálne zastúpenie etnických Slovákov vo verejných inštitúciách v Československu nebola pre komunistov tak dôležitá, ako skôr nevyhovujúce podmienky robotníckej triedy a sociálne rozdiely. Na inom mieste sa o HSPS písalo ako o strane, u ktorej sa objavili náznaky korupcie zo strany koalície, čo bol ďalší spôsob, ako komunisti chceli zdiskreditovať svojich politických oponentov. Politické agitovanie koaličných i mimoparlamentných strán, ktoré nezdierali podobné názory ako KSČ, považovali viacerí autori za cielené znevažovanie svojej strany a odrádzanie robotníckej triedy od aktívnej účasti na politickom daní v krajine. Sociálnu nerovnosť a znevýhodňovanie žien odvodzovali od zavádzania kapitalizmu koalíciou, pričom nevýhody tohto ekonomického systému boli špeciálne zvýrazňované pri ženskom pohlaví. Pred voľbami sa ženám čítajúcim *Proletárku* odporúčalo doslova presvedčať svojich manželov, aby uprednostňovali Komunistickú stranu, pričom hlavný argumentačný prvok spočíval v zlepšení socioekonomických podmienok. Konkrétny príklad, ktorým chceli ovplyvniť mienku svojich čitateľov, a tak demonštrovať tieto myšlienky, bol prípad neznámej ženy, ktorá disponovala veľkým majetkom a zamestnávala viaceré mladé ženy na fungovanie chodu svojej domácnosti. Autor článku sa v tomto prípade zamerl predovšetkým na nevyhovujúce podmienky pre zamestnané ženy, z hľadiska nízkej mzdy a manipuláciu zo strany zamestnávateľa. Keďže meno tejto ženy je uvedené na začiatku článku len iniciálami F a J, vo zvyšnom texte je explicitne označovaná ako „Veľká inkvizitorka“³⁰. Hlavnou myšlienkou textu je tak zdôrazňovanie veľkej sociálnej nerovnosti a zároveň nevyhovujúceho postavenia žien v prostredí súkromného sektora, ktorý nepodliehal prísnym štátnym reguláciám.

Záver

Tým, že prvá Československá republika povoľovala šírenie rôznych myšlienok či politických ideológií, politizácia obyvateľstva priniesla so sebou zásadné zmeny v politickej, socioeconomickej a kultúrnej oblasti. Aby jednotlivé hnutia získali podporu obyvateľstva, snažili sa využívať rôzne prostriedky, ktoré by im zaručili úspech v politickej sfére. Všeobecné volebné právo v ČSR poskytlo týmto hnutiam príležitosť osloviť aj dovtedy marginalizované zložky spoločnosti. Tlač sa vďaka masovému rozšíreniu gramotnosti stala vhodným nástrojom pre tieto ciele. Aby časopisy, ktoré boli určené pre čitateľov osobnostný rozvoj, najmä čo sa týka politického presvedčenia, splňali svoj primárny účel, museli sa predovšetkým zaoberať aktuálnymi témami. V prípade ženských časopisov to boli zväčša témy, ktoré mali vplyv na každodennú podobu života. Spoločným znakom ženských časopisov *Proletárka* a *Katolícka Jednota* bolo nazeranie na takéto témy z hľadiska problému, ktorý nedokázal dobový režim vyriešiť, alebo bol sústavne prehliadaný.

³⁰ Panstvo sa zabáva. In: *Proletárka*, 1923, roč. 2, č. 4, s. 6.

Tým, že obidva časopisy prinášali rozdielnu predstavu o správnom fungovaní spoločnosti, oslovovali tak ženy z rôznych socioekonomických či kultúrnych pomerov. Pre *Katolícku Jednotu* bolo kľúčovým najmä nazeranie na transcendentálny rozmer náboženstva a morálnych zásad, ktoré z neho vyplývali, zatiaľ čo komunisti vychádzali predovšetkým z marxisticko-leninských teórií. Žena mala podľa *Katolíckej Jednoty* spĺňať kritériá rímskokatolíckej cirkvi, ktoré sa zameriavali najmä na úlohu a dôležitosť materstva v jej živote. Na druhej strane pre autorov časopisu *Proletárka* bola príslušnosť ku komunistickému hnutiu a jeho ideálom dôležitejšia než rodový rozmer v spoločnosti. V oboch prípadoch bolo od žien požadované, aby sa viac aktivovali a zaujímali sa o spoločenské dianie, rozdielom ostával len prístup k forme a účelu jednotlivého aktivizovania.

Zoznam použitých periodík a prameňov (Sources)

Periodiká

Katolícka Jednota

Proletárka

Použitá literatúra

- BOTIKOVÁ, Marta. „Jedno diet’a a dost!“ Zúžená reprodukcia a jej protirečivosť v historicko-etnologickej perspektíve. In: NEŠŤÁKOVÁ, Denisa (ed.). *Moc sexu. Sex a sexualita v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava: Paradigma, 2021, 269 s.
- DICENZO Maria – DELAP Lucy – RYAN Leila. *Feminist Media History*. London: Palgrave Macmillan, 2011, 239 s.
- FALISOVÁ, Anna. Medzivojnové Slovensko z pohľadu zdravotného a sociálneho. In: ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). *Slovensko v Československu. 1918 – 1939*. Bratislava: VEDA, 2004, 688 s.
- FREEDMAN, B. Estelle. The New Woman: Changing Views of Women in the 1920s. In: *The Journal of American History*, roč. 61, č. 2, 1974, s. 372 – 393.
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica. Časopis Živena po vzniku Československej republiky. In: KODAJOVÁ, Daniela a kol. *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Bratislava: Slovart, 2019, 304 s.
- HACKNEY, Fiona. Home and Work. In: *Making Modern Women. Women’s Magazines in Interwar Britain* [online]. [cit. 2022-11-12]. Dostupné na: <<https://www.lse.ac.uk/library/whats-on/exhibitions/making-modern-women/home-and-work>>
- MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohľadu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Veduta, 2007, 200 s.

- RIGOVÁ, Viktória. Nemravná mládež? Inštitucionálna starostlivosť problémovú mládež na Slovensku v ére prvej Československej republiky. In: NEŠTÁKOVÁ, Denisa (ed.). *Moc sexu. Sex a sexualita v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava: Paradigma, 2021, 270 s.
- ŠKORVANKOVÁ, Eva. Otázka regulácie pôrodnosti na stránkach ženskej komunistickej tlače na Slovensku. In: *Populačné štúdie Slovenska 10*. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2017, s. 17 – 43.
- TIŠLIAR, Pavol. On employment of women in Slovakia in the inter-war period. In: TIŠLIAR, Pavol – ČEPLÖ, Slavomír (eds.). *Studies in the Population of Slovakia II*. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce Zarząd Główny, 2014, 148 s.
- TIŠLIAR, Pavol. *Mimoriadne sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919. Príspevok k populačným dejinám Slovenska*. Bratislava: STATIS, 2007, 132 s.